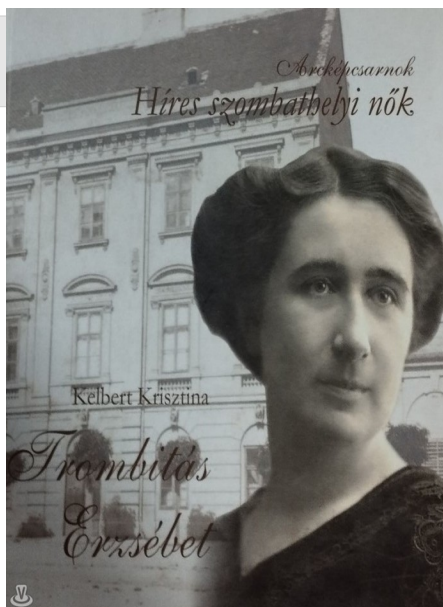

Két új könyv a nők és nőnevelés történetéről

Tar Sztella*

DOI: 10.21549/NTNY.47.2024.4.5

Kelbert K. (2024). *Arcképcsarnok. Híres szombathelyi nők: Trombitás Erzsébet*. Szülőföld Könyvkiadó.

A nőtörténet nem csupán a múlt egy kevésbé ismert szelete, hanem a társadalmi fejlődés egyik meghatározó területe is, amely új nézőpontból vizsgálja a nemek közötti viszonyokat és a női szerepek változásait. Két, frissen megjelent kötet is gazdagítja ezt az izgalmas diskurzust: Kelbert Krisztina *Arcképcsarnok. Híres szombathelyi nők* című kötete, amely élettörténeteken keresztül mutatja be a múlt meghatározó nőalakjait, és Szűts-Novák Rita *Mikro-(nő)történet* című könyve, amely egodokumentumok alapján vizsgálja a 19-20. századi nőképet, feminizmust és nőnevelést. Bár megközelítésük eltérő, közös bennük a nők társadalmi szerepének és kulturális hatásának kiemelése, valamint az, hogy egyéni sorsok bemutatásával új perspektívákat nyitnak a történelem értelmezésében. E két kötet nemcsak a nőtörténet iránt érdeklődők számára nyújt értékes olvasmányt, hanem azoknak is, aki szeretnék mélyebben megérteni a múlt és a jelen közötti összefüggéseket.

„A történelem megismerése túlmutat az idővonalak és események egyszerű felsorolásán; a múlt az életünk részét képezi. Jelen van körülöttünk és bennünk, elődeink életén keresztül mindaz, ami volt. A történelem nem csupán a múlt rögzített, forrásokban rögzített lenyomata, hanem azoknak az életeteknek és döntéseknek a folytatása, amelyek ma is formálnak bennünket” – hangzott el Kéri Katalin beszédében, 2024. július 30-án Szombathelyen, a Savaria Múzeumban, a *Híres szombathelyi nők* című könyvsorozat 22., záró kötetének bemutatóján. E gondolatokkal összhangban kijelenthetjük, hogy a könyvsorozat olyan hiánypótló alkotásnak számít, amely a szombathelyi nők történetéről nyújt szociográfiai keresztmetszetet, ezzel jelentősen gazdagítva a helytörténeti és nőtörténeti kutatásokat. A projekt 2012-ben indult, és tizenkét év elmélyült munkájának eredményeként huszonnégy kötet jelent meg. A sorozat célja, hogy részletesen feltárja a város szülötteinek és az ott élt, kiemelkedő nőalakoknak az életútját, kitérve neveltetésükre, iskoláikra, karrierépítésükre, bemutatva, hogyan formálták értékeikkel és tevékenységükkel közösségük fejlődését.

A kötetek a 17. századtól kezdődően feltárják azon nők életútját, akik meghatározó szerepet vállaltak Szombathely kulturális, társadalmi és közéleti fejlődésében – legyen szó nőegyleti munkáról, jótékonyságról, művészetekről (irodalom, zene, képzőművészet, fotográfia), vallási és oktatási tevékenységekről, nőnevelésről, sportról vagy feminista kiállásról. A szerzők gazdag forrásanyagra támaszkodtak – beleértve irattári és sajtóanyagokat, ego-dokumentumokat, valamint az oral history módszerével gyűjtött anyagokat –, hogy átfogó képet nyújtsanak a bemutatott nőalakok életéről. A művek nemcsak a szombathelyi nők történetét örökítik meg,

* PhD-hallgató, Selye János Egyetem, Komárom, 124462@student.ujsk

hanem azt is bemutatják, miként váltak ők a közösség meghatározó tagjaivá, és hogyan formálták társadalmi szerepvállalásuk révén a város identitását.

A sorozat egyik kiemelkedő szerzője és szerkesztője Kelbert Krisztina – történész, muzeológus, a szombathelyi Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum Történelemtudományi Osztályának vezetője –, aki már több mint egy évtizede foglalkozik a 19-20. századi társadalomtörténet, a nőegyesületi múlt, a fotográfia-történet és a szombathelyi női életutak feltérképezésével. Kelbert Krisztina nyolc kötetet írt a Híres szombathelyi nők sorozatban jelentős mértékben hozzájárulva a nők társadalmi szerepének feltárásához és a szombathelyi történelmi emlékezet gazdagításához. A sorozat korábbi köteteiben részletgazdagon mutatta be Szegedy Györgyné Gerliczy Irma, Greisinger Ottóné Kerecsényi Ilona, Szegedy Georgina, Szemző Magda, Knebel Riza, gróf Erdődy Ilona, valamint gróf Erdődy Gyuláné gróf Széchényi Emília személyiségét és munkásságát. A sorozat záróköteté (az itt bemutatott 22. kötet) különösen figyelemre méltó: ebben Trombitás Erzsébet életével és tevékenységével ismerkedhetünk meg. Bemutatásával a szerző a nőtörténet egy kiemelkedő fejezetét tárja az olvasók elé, hangsúlyozva a női szerepek és teljesítmények történelmi jelentőségét. A kötet nemcsak az egyik legfontosabb történelmi forrás a helyi nőmozgalmak megértéséhez, hanem betekintést nyújt a 19-20. század fordulójának nőnevelési és női művelődéstörténetébe, változó társadalmi szerepeibe is.

A szerző számos forrásra támaszkodva tárta fel Trombitás Erzsébet (Köveskúti Jenőné) életét és egyleti tevékenységét 1879-től 1968-ig. A kismonográfia tudományos alapossgal és precizitással dolgozta fel ennek a kivételes nőalaknak az életútját, összefüggéseiben bemutatva annak történelmi és lélektani dimenzióit. A kötet saját visszaemlékezései, valamint sajtócikkek és levéltári források segítségével jeleníti meg az Trombitás Erzsébet lánynevelésért és a nők társadalmi helyzetének javításáért végzett sokoldalú munkásságát. A szerző hangsúlyozza, hogy Trombitás Erzsébet nemcsak Szombathelyen, hanem országos és nemzetközi szinten is aktívan előmozdította a nők egyenjogúságát, különös tekintettel az oktatáshoz és a munkavállaláshoz való jogokra, hiszen alapító tagja volt a Szombathelyi Nőtisztviselők Egyesületének, majd később meghatározó szerepet töltött be a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségében (MANSZ) is. Kelbert Krisztina bemutatja, hogyan vált Trombitás Erzsébet egyszerre a liberális feminizmus és a konzervatív nőmozgalmak ikonikus alakjává, olyan személyiséggé, aki vidéken és a fővárosban szervezőként és irányítóként egyaránt maradandót alkotott. Kelbert Krisztina családtörténeti rekonstrukciói – részletes családfák megrajzolásával – azt mutatják, hogy Trombitás Erzsébet egyleti tevékenysége révén kapcsolatot teremtett a különféle feminista irányzatok között, munkásságában ötvözve a nők emancipációjának elveit a nemzet és az anyaság értékeinek támogatásával. Ez a kötet nemcsak a szombathelyi nőtörténeti kutatásokat gazdagítja, hanem tágabb értelemben is példát állít a nők társadalmi szerepvállalásának árnyalt, forrásalapú, többféle módszertannal megalapozott bemutatásához.

A sorozatban közölt mikrobiográfiák segítik a múlt megértését, és inspirációt jelentenek az egész Kárpát-medencében a történelmi Magyarország más régióinak kutatói számára is. Így a felvidéki közösségek – amelyek szintén gazdag nőtörténeti hagyományokkal rendelkeznek – is példát vehetnek és inspirációt meríthetnek ebből a sorozatból saját helytörténeti kutatásaik és nőtörténeti munkáik megkezdéséhez vagy folytatásához. Egy ilyen kezdeményezés méltó nyitánya lehetne egy Trombitás Erzsébet életét és Lévához kötődő munkásságát bemutató olyan kötet, amely tovább gazdagítaná a régió történeti emlékezetét.

Szűts-Novák, R. (2024). *Mikro-(nő)történet. Gyertyánffy István és Imre Sándor egodokumentumai a 19-20. századi nőképről, feminizmusról és nőnevelésről.* Gondolat Kiadó.

A nőtörténet és a pedagógia metszéspontja izgalmas és sokrétű vizsgálati terület, amely új perspektívákat nyithat a múlt társadalmi folyamataira. A nőnevelés kérdése mindig is meghatározó tényezője volt az oktatáspolitikai és társadalmi vitáknak, különösen a 19-20. század fordulóján, amikor a pedagógiai gondolkodók eltérő álláspontokat képviseltek ebben a témában. Az eltérő szemléletek nemcsak a korszak nevelési gyakorlatára, hanem a nők társadalmi szerepének alakulására is jelentős hatást gyakoroltak.

Szűts-Novák Rita *Mikro-(nő)történet* című könyve két kiemelkedő pedagógiaprofesszor, Gyertyánffy István és Imre Sándor életpályáját dolgozza fel, különös tekintettel arra, hogy milyen szerepet játszottak a

korabeli társadalomban és a nőnevelés támogatásában a 19-20. század fordulóján. A szerző fennmaradt egodokumentumok – levelezések, visszaemlékezések – és korabeli sajtóanyagok elemzésével mutatja be egyrészt szellemi és filozófiai örökségüket, másrészt azt, hogy miként járultak hozzá a korszak oktatási és társadalmi fejlődéséhez. A kötet alapját a szerző doktori disszertációja képezi, amelyet átdolgozott és kibővített formában adott közre közel kétszáz oldal terjedelemben, feltárva a korszak oktatási és társadalmi kihívásait, kiemelten összpontosítva a nőképre, a feminizmusra és a nőnevelés alakulására. Emellett a mű kiemelt figyelmet fordít a korabeli gyermekkép és gyermeknevelési elvek bemutatására, miközben a politikai szempontokat háttérbe szorítja, ezáltal új megközelítést kínálva a korszak pedagógiai vitáinak megértéséhez.

Szűts-Novák Rita könyve nemcsak a nőnevelés-történeti téma miatt fontos, hanem kutatás-módszertani szempontból is. A könyv egyik legfontosabb erénye a mikrofilológiai megközelítés, amely precíz, a részletekre összpontosító szövegkritikai és filológiai módszerekkel elemzi a gazdag, de eddig kevésbé kutatott és gyakran felátlatlan történeti forrásokat, például Gyertyánffy István és Imre Sándor koruk kiemelkedő női és férfi szereplőivel (például Csiky Kálmánné Gönczy Etelkával) folytatott levelezéseinek anyagát, visszaemlékezéseit, valamint a korabeli sajtóanyagokat, mintegy nyolcvan évet felölelve az 1860-as évek közepétől az 1940-es évekig. Ez a szemléletmód különösen újszerű a nőtörténeti kutatásokban, hiszen a korabeli pedagógiai és társadalmi diskurzusokat közvetlen forrásokon keresztül rekonstruálja. A könyv nem csupán a nőképpel, a feminizmussal és a nőneveléssel foglalkozik, hanem a korszaknak, a dualizmus korának rövid áttekintésére is vállalkozik a kultúra-, a nevelés- és a művelődéstörténet csomópontjainak bemutatásával.

A 19-20. század fordulóján két meghatározó pedagógus, Gyertyánffy István és Imre Sándor eltérő nézetei formálták a nőnevelés kérdését. Gyertyánffy István (1834–1930) pedagógus, publicista és pedagógiai szakíró, a magyar tanítóképzés egyik meghatározó alakja volt. Nézeteire jelentős hatást gyakorolt Friedrich Dittes osztrák-német pedagógus gondolkodása. Konzervatív pedagógiai felfogása szerint a nők nevelésének elsődleges célja a gyakorlati készségek elsajátítása, amit fontosabbnak tartott a művészeti és egyéb ismereteknél. Úgy vélte, hogy a polgári származású nők számára nem szükséges magasabb szintű iskolázottság, inkább a háztartási és a családi szerepekre (elsősorban az anya és feleség szerepére) kell felkészíteni őket, valamint a hazafiasság támogatására. Imre Sándor (1877–1945) a 20. század egyik legjelentősebb magyar pedagógiai gondolkodója volt, aki a tanító-

képzésben, majd államtitkárként és a pedagógia egyetemi professzoraként is meghatározó szerepet töltött be. Elméleti és gyakorlati munkásságával jelentős hatást gyakorolt a magyar oktatásügyre. Egyetemi professzorként Szegeden és Budapesten is oktatott, és haláláig elkötelezetten támogatta a nők művelődését és értelmiségi pályára lépését. Imre Sándor pedagógiai elvei szerint a nők tanulási jogának biztosítása és szakmai érvényesülésük elősegítése kulcsfontosságú a társadalmi fejlődés szempontjából. Tanítványai között számos olyan női értelmiségi volt, aki pszichológiai, közgazdasági vagy neveléstörténeti végzettséggel később sikeres karriert futott be Magyarországon. Pedagógiai hitvallását tanítványai – férfiak és nők egyaránt – továbbvitték saját munkásságuk során. Ezt többek között olyan neves személyiségek levelezései, visszaemlékezései és interjúi is bizonyítják, mint Reményik Sándor (1890–1941), Reitzer Béla (1911–1942), Baranyai Erzsébet (1894–1976), Evva Gabriella (1899–1970) Nemesné Müller Márta (1883–1964) és Dános Éva (1919–2001).

A kötet egyik legérdekesebb része Gyertyánffy István és Imre Sándor pedagógiai gondolkodásának összehasonlítása, amely rávilágít a nevelés történetében betöltött szerepük különbségeire is. Bár két eltérő generációhoz tartoztak, levelezésük, sajtómegjelenéseik és önreflexióik révén egyértelműen kirajzolódnak a korabeli nőképpel kapcsolatos nézeteik. A szerző mikrotörténeti módszere pedig segít feltárni a témában azt, hogy a pedagógusok nem csupán saját környezetük és koruk eszméinek passzív befogadói voltak, hanem aktívan formálták a nőnevelésről folytatott diskurzust. A kutatás egyik legfontosabb eredménye annak bizonyítása, hogy míg Gyertyánffy István nézetei igazodtak a kor társadalmi elvárásaihoz, addig Imre Sándor gyakran szembehelyezkedett azokkal.

Összességében elmondható, hogy Szűts-Novák Rita könyve jelentős hozzájárulás a nőneveléstörténet tudományos feldolgozásához. A Mikro-(nő)történet nemcsak a történészek és pedagógusok számára nyújt értékes forrásanyagot és izgalmas olvasmányt, hanem minden olyan érdeklődőnek, aki szeretné megérteni a nőkép és a nőnevelés történeti alakulását.